

**СТРУКТУРА ТА ЗМІСТ ПОНЯТТЯ «ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕРЕКЛАДАЧА»
У ПСИХОЛОГО – ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ**

Стаття присвячена проблемі формування професійної компетентності майбутніх перекладачів засобами сучасних інформаційних технологій. З'ясовано стан проблеми формування професійної компетентності майбутніх перекладачів засобами сучасних інформаційних технологій у педагогічній теорії і практиці й на даній основі виявлено суть, структуру та зміст професійної компетентності майбутніх перекладачів.

Ключові слова: професійна компетентність, сучасні інформаційні технології, педагогічна теорія.

Постановка проблеми. Для успішного виконання професійної діяльності в умовах міжкультурної комунікації майбутній фахівець повинен володіти відповідною сукупністю професійних, особистісних якостей, що забезпечують ефективну реалізацію професійних повноважень, функцій, що створюють необхідні умови для ефективної діяльності майбутнього перекладача. Очевидно, що виявлення структури і змісту поняття «професійна компетентність перекладача» неможливе без звернення до особливостей професійної перекладацької діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями питання виявлення структури та змісту поняття «професійна компетентність перекладача» займалися багато вітчизняних і зарубіжних науковців – психологів, педагогів і лінгвістів: І. Арановська, В. Комісаров, В. Ландшєер, А. Маркова, Р. Міньяр-Белоручев, Ю. Найда, Є. Павлотенков, М. Цвілінг, А. Чужакін, А. Швейцер та ін.

Учені акцентують увагу на тій складовій, яка визначає здатність фахівця проявити конкретне вміння в конкретній ситуації.

Мета статті. Мета статті полягає в тому, щоб на підставі аналізу наукової літератури охарактеризувати, дослідити та виявити структуру та зміст поняття «професійна компетентність перекладача» у психолого-педагогічній літературі.

Виклад основного матеріалу. З погляду діяльнісного підходу вчені виділяють і беруть за основу істотні характеристики професійної компетентності В. Ландшєер трактує професійну компетентність як «здатність суб'єкта до актуального виконання діяльності» [6]. З ним солідарний В. Веснін, який дає таке визначення професійної компетентності: «здатність працівника безпомилково виконувати свої функції в будь-яких умовах», що склалися»). А. Маркова професійну компетентність представляє як «систему, структурними компонентами якої є: професійні знання, вміння; професійні психологічні позиції, установки, необхідні для оволодіння професією; особистісні особливості, що забезпечують оволодіння професійними знаннями й вміннями» [8, с. 9]. Дану позицію розділяють Л. Алексєєва, Н. Лобанова, В. Петрук, Е. Попова, Л. Тархан, Н. Шаблігіна поняття компетентності вони пов'язують із дозріванням особистості й одержанням такого стану, який дозволяє людині продуктивно діяти у процесі виконання трудових функцій і досягати відчутних результатів [8].

Є. Павлотенков [10] професійну компетентність фахівця представляє як форму виконання ним своєї діяльності, зумовлену глибокими знаннями властивостей перетворюваних предметів, вільним володінням змістом своєї роботи, а також відповідністю цієї праці професійно важливим якостям фахівця, його самооцінці. Позитивним аспектом у цьому визначенні компетентності є акцентування значущості глибини знань людини, сформованості умінь, навичок, досвіду і професійних якостей, наявності необхідних цінностей, мотивів, інтересів, здатність до рефлексії особистості.

Інший напрям у розумінні проблеми пов'язаний із розумінням професійної компетен-

тності як рівня професійної діяльності (Б. Гершунський, А. Міщенко, В. Сластьонін). Б. Гершунський під професійною компетентністю розуміє «рівень власне професійної освіти, досвід та індивідуальні здібності людини, її прагнення до безперервної самоосвіти і самоудосконалення, творчого ставлення до справи» [4, с. 192]. Науковець говорить про те, що «професійно компетентною людина має бути лише в обмеженій сфері трудової діяльності. В іншому випадку, коли людина реалізує свою індивідуальність і творчий потенціал у декількох сферах діяльності, то мова йтиме не про професійну компетентність, а про загальну обдарованість особистості» [4, с. 64-65].

І. Арановська будує своє розуміння компетентності на ситуаційному підході, включаючи в зміст професійної компетентності три аспекти: проблемно-практичний, тобто адекватність розпізнавання і розуміння ситуації, адекватна їй постановка і ефективне виконання цілей, завдань і норм; смисловий – адекватне осмислення ситуацій у більш загальному культурному контексті; ціннісний – здатність до адекватної оцінки ситуації, її сенсу, цілей, завдань і норм із погляду власних і загальнозначущих цінностей [1].

З погляду системного підходу розглядають професійну компетентність науковці Т. Браже, С. Молчанов й ін. Так, Т. Браже включає в поняття «професійної компетентності» не лише знання й уміння, а й мотиви діяльності фахівця, стиль його стосунків з людьми, загальну культуру, здатність до розвитку свого творчого потенціалу, професійно значущі якості особистості [2]. Науковець указує на значну роль загальної культури людини та її основного компоненту – гуманітарних знань, – які виконують роль системоутворюючого компоненту в структурі професійної компетентності фахівця.

Упродовж останніх років особливо актуальним і дискусійним є питання про співвідношення понять «професійна компетентність» і «професійна компетенція». Треба зазначити, що позиції науковців із даного питання неоднозначні.

В. Кальней і С. Шишов [12] роблять акцент на понятті «компетенція» і визначають її як загальну здатність, засновану на знаннях, досвіді, цінностях, нахилах, які набуті особистістю завдяки навчанню. Науковці вважають, що компетенція не зводиться ні до знань, ні до умінь, ні до навичок. Вони розглядають компетенцію як можливість встановлення зв'язку між знаннями і ситуацією, або в ширшому змісті, як здатність знайти, виявити процедуру (знання або дію), відповідну проблемі. На їх думку, бути компетентним означає уміти мобілізувати в даній ситуації одержані знання й досвід, і, крім того, є сенс говорити про компетенції лише тоді, коли вони виявляються в будь-якій ситуації, не проявлена компетенція, що залишається у низці потенцій, не є компетенцією, а, саме більше, прихованою можливістю.

Проблема співвідношення понять «професійна компетентність» і «професійна компетенція» обговорювалася в жовтні 2003 року на електронних сторінках порталу www.auditorium.ru. В обговоренні брали участь М. Бершадський, В. Гузєєв, Г. Левігас та ін. Висновком цієї дискусії стало розуміння «професійної компетенції» як ідеального, нормативного явища. Вона моделює властивості фахівця і в якомусь сенсі обслуговує термін «професійна компетентність», точніше описує його змістове наповнення. Професійна компетентність реальна, відноситься до особистості, наявна «тут і зараз» [3].

Професійна діяльність перекладача носить комунікативний характер і розглядається як особливий вид мовної діяльності, спрямований на реалізацію завдань міжмовної комунікації (В. Гак, Х. Фермеєр та ін.).

Під комунікацією в загальному сенсі ми розумітимемо «обмін значеннями (інформацією) між індивідами за допомогою загальної системи символів». Виділяються такі види комунікації: немовна комунікація (обмін інформацією за допомогою жестів, універсальних кодів, формул, ІКТ) і мовна комунікація (обмін інформацією за допомогою мови) [7].

Потреба в діяльності перекладача виникає в тих випадках, коли людей, що бажають вступити в комунікацію, розділяє мовний бар'єр. Розділені мовним бар'єром люди зазвичай звертаються до послуг «мовного посередника» (термін Л. Латишева) – людини, що володіє

мовами й тієї й іншої сторони. Спілкування через мовного посередника йменується двомовною опосередкованою комунікацією.

У програмі ключові компетенції 2000 (Oxford Cambridge and RSA Examination) у розділі «Комунікація» йде мова про форми мовної комунікації. Так, в програмі виділяється усна форма комунікації (дискусії, доповіді, презентації) й письмова (читання, розуміння і написання різного роду текстів).

Заслуговує уваги позиція Ю. Найди, відповідно до якої перекладацька діяльність розглядається як вербальна і невербальна комунікація, що лежить в основі соціальних зв'язків, взаємодії людей, їх взаєморозуміння і взаємовпливу [13].

З вищесказаного випливає, що ядром професійної діяльності перекладача є вербальна (усна й письмова) і невербальна комунікація, що має професійний характер.

Фахівці розходяться в думці, який аспект взаємодії є провідним у перекладацькій комунікації. Ю. Найда, М. Цвілінг, А. Чужакін розглядають перекладацьку комунікацію як, перш за все, акт міжособистісної взаємодії; Н. Гальськова, І. Халеева, А. Швейцер – як акт міжкультурної взаємодії.

Істотне значення має позиція Л. Латішева, який вважає, що професійна перекладацька комунікація включає рівною мірою мовну, культурну, особистісну, психологічну взаємодію. В зв'язку з цим науковець відзначає: «буде правильнішим іменувати мовний бар'єр лінгвоетичним, оскільки людей із різних сторін цього бар'єру розділяє не лише відсутність спільної мови, а й те, що пов'язують із поняттям етносу: відмінності в культурах і національній психології, недостатня інформованість у питаннях поточного життя чужої країни» [6, с. 12].

Отже, ми будемо дотримуватись позиції Н. Комісарової, А. Чужакіна і вважатимемо, що професійною діяльністю перекладача є вербальна і невербальна комунікація, що лежить в основі міжмовної, міжкультурної і міжособистісної взаємодії людей.

Абсолютно очевидно, що для продуктивного здійснення професійного спілкування майбутній перекладач має володіти своєрідною професійною компетентністю, яка може бути властива особливій «мовній особистості», що вивчає іноземну мову для професійного використання, тобто для задоволення суспільної потреби у спілкуванні. Поняття «мовної особистості» було введено Ю. Карауловим і потім детально розроблено в працях Г. Богіна, І. Халесової, Л. Крисіна, В. Фурманової (у її термінології це культурно-мовна особистість), Г. Слізарової («медіатор культур») та інших науковців.

У загальному вигляді професійна компетентність перекладача характеризується як сума знань, умінь, навичок, якостей та інших особистісних характеристик, необхідних перекладачеві для успішного виконання своєї професійної діяльності, хоча, думка лінгвістів з питання змісту і структури професійної компетентності перекладача далеко неоднозначна.

Як відзначає Р. Міньяр-Белоручев, «компетентність перекладача, перш за все, визначає знання двох мов і вільне володіння ними» [9, с. 11]. Науковець включає в професійну компетентність перекладача володіння мовою, мовною компетенцією, а також володіння навичками перекладу, ораторською мовою й літературним талантом.

У процесі комунікативно орієнтованого навчання іноземній мові, коли необхідно формувати у студентів професійну компетентність майбутнього перекладача, саме за допомогою тексту лінгвокраїнознавчої тематики доречно розвивати вміння читання, а надалі, на основі фактологічної та лінгвокраїнознавчої інформації тексту для читання – вміння монологічного мовлення та письма. Крім того, текст може використовуватися як джерело інформації в процесі навчання говорінню. В умовах відсутності мовного оточення саме аутентичний текст дозволяє штучно створити «атмосферу іншомовного спілкування».

Формування мовної культури базується на таких принципах:

- правильності – дотримання мовних норм, що діють у мовній системі (орфоепічних, орфографічних, лексичних, морфологічних, синтаксичних, стилістичних, пунктуаційних);
- послідовності – логічності та лаконічності думок;

- коректності та доцільності вживання термінів, фраз. Залежить від того, наскільки повно й глибоко людина оцінює ситуацію спілкування, інтереси, стан, настрій адресата;
- чистоти мови (не вживати суржику, жаргонізмів);
- точності (через відсутність точності в мові слухач позбавлений можливості мати чітке уявлення про висловлені ідеї);
- доречності;
- економічності. Відсутність якості й сили – поширений результат багатослів'я. Найвні певні причини його створення: неясність думок, що призводить до повторень, відхилення від теми розмови; недостатній словниковий запас викликає звернення до багатьох непотрібних слів у намаганні знайти одне потрібне; пустослів'я через відсутність думок, схильність до самолюбівання, що призводить до довгих високопарних висловів;
- зв'язку з практичною діяльністю (пріоритетність для системи підвищення мовної культури набуття умінь і навичок, а також уміння самостійно аналізувати мовну ситуацію та виправляти власні недоліки);
- зорієнтованості на позитивні соціальні дії (спрямованість мовної культури на формування позитивного іміджу);
- неперервності (постійне, відповідно до особливостей набутих знань, розширення інформаційного, практичного обсягу знань мови; передбачає виховання потреби здобувати навички підвищення мовної культури впродовж усього життя);
- людиноцентризму. Даний принцип мотивує підвищення мовної культури майбутніх перекладачів як необхідний засіб поліпшення спілкування, спрямований на особистість.

Культура мовлення як складова професійної компетентності майбутнього перекладача – це здатність використовувати оптимальні для конкретної ситуації мовні засоби. Її також трактують як загальноприйнятій мовний етикет: типові формули вітання, побажання, прощання, запрошення тощо. Суттєве значення має тон розмови, уміння вислухати співрозмовника, вчасно й доречно підтримувати тему. Уважність, чемність і ввічливість – основні вимоги до мовного етикету.

На думку Л. Латішева, професійна компетентність перекладача пов'язана насамперед з технікою перекладу, тобто з умінням перекладати, використовуючи різні варіанти перекладу залежно від його тематично-текстового жанру. Тому науковець виділяє базову і прагматичну компетенції [6, с. 6].

У працях В. Комісарова професійна компетентність перекладача розглядається як комунікативна компетентність, структуру якої утворює такий комплекс компетенцій: мовна, текстоутворююча, технічна, комунікативна і низка особистісних характеристик, необхідних перекладачеві для успішного виконання своїх професійних функцій.

У роботах В. Сафонові, І. Халєвої професійна компетентність перекладача розкривається з позиції культурологічного підходу. Розглядаючи перекладача як суб'єкта культури, науковці включають у структуру явища, що вивчається, соціокультурний компонент, який визначається лінгвокраїнознавчою, соціологічною, загальнокультурною компетенціями.

Д. Хаймс під поняттям комунікативна компетенція об'єднує граматичну (правила мови), соціально-лінгвістичну (правила діалектної мови), дискурсивну (правила побудови сенсу висловленого) і стратегічну (правила підтримки контакту із співрозмовником) компетенцію [12, с. 45]. Інші науковці включають у це поняття також правила етикету спілкування, зумовлені культурними нормами (Н. Ануфрієва, Ф. Байкін, Г. Батіщев та ін.).

Істотне значення має концепція трирівневої організації мовної особистості (вербально-семантичний, тезаурусний і прагматико-психологічний рівень), запропонована Ю. Карауловим, відповідно до якої комунікативна компетентність представлена трьома компонентами: лінгвістичним (у мовному і мовленнєвому аспектах), когнітивним, таким, що відносить її (комунікативну компетенцію) до певної соціокультурної спільності, психологічним, таким, що обкреслює коло функцій комуніканта в його стосунках із суб'єктом мови.

Погоджується з думкою Ю. Караулова Н. Комісарова, котра трактує професійно-комунікативну компетентність перекладача як інтегративну характеристику суб'єкта праці, що включає лінгвістичну, соціокультурну і соціально-психологічну компетентність [5, с. 35].

Висновок. Отже, численні дослідження вітчизняних і зарубіжних педагогів, психологів і лінгвістів дозволяють уточнити поняття «професійна компетентність перекладача», під яким, услід за В. Комісаровим, Н. Комісаровою, Л. Латишевим, будемо розуміти володіння гнучким, своєчасно коректованим у зв'язку з умовами, що змінюються, і професійними завданнями комплексом компетенцій, що забезпечують високу ефективність професійної діяльності.

Список літератури:

1. Арановская И. Подготовка специалиста как социокультурная проблема / И. Арановская // Высш. образование в России. – 2002. – № 4. – С 117-121.
2. Браже Т.Г. Из опыта развития общей культуры учителя / Т. Г. Браже // Педагогика. – 1993. – № 5. – С. 3-19.
3. Галькова Н.Д. Современная методика обучения иностранному языку : лингводидактические основы / Н.Д. Галькова. – М. : Просвещение, 2000. – 187 с.
4. Гершунский Б.С. Философия образования для XXI века : в поисках практико-ориентированных образовательных концепций / Б. С. Гершунский. – М. : Совершенство, 1998. – 608 с.
5. Комиссарова Н.В. Формирование профессионально-коммуникативной компетентности будущих переводчиков : автореф. дис. на соиск. науч. степ. канд. пед. наук : спец. 13.00.08. “Теория и методика профессионального образования” / Н.В. Комиссарова. – Челябинск, 2003. – 185 с.
6. Латышев Л.К. Технология перевода / Л.К. Латышев. – М. : НВИ-Тезаурус, 2000. – 280 с.
7. Леонтьев А.А. Психология общения : пособие для доп. образования / А.А. Леонтьев. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Смысл, 1997. – 365 с.
8. Маркова А.К. Психология труда учителя : кн. для учителя. – М. : Просвещение, 1993. – 192 с.
9. Миньяр-Белоручев Р. К. Методический справочник. Толковый словарь терминов методики обучения иностранным языкам / Р. К. Миньяр-Белоручев. – М. : Стелла, 1996. – 144 с.
10. Павлютенков Е.М. Профессиональное становление будущего учителя / Е. М. Павлютенков // Педагогика. – 1990. – № 11. – С. 64-69.
11. Фрузин И.Д. Компетентностный подход как естественный этап обновления содержания образования / И. Д. Фрумин // Педагогика развития: ключевые компетентности и их становление : материалы 9-ой науч.-практ. конф. – Красноярск : Краснояр. гос. ун-т, 2003. – 322 с.
12. Шишов С.Е. Мониторинг качества образования в школе / С. Е. Шишов, В. А. Кальней. – М. : Пед. о-во России, 1999. – 320 с.
13. Nida E. Meaning Across Cultures / E. Nida, W. D. Reyburn. – N.-Y. : Orbis, 1981. – 90 p.

**СТРУКТУРА И СОДЕРЖАНИЕ ЗНАЧЕНИЯ «ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ
КОМПЕТЕНТНОСТЬ ПЕРЕВОДЧИКА» В ПСИХОЛОГО – ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ
ЛИТЕРАТУРЕ**

Статья посвящена проблеме формирования профессиональной компетентности будущих переводчиков средствами современных информационных технологий. Проанализировано состояние проблемы формирования профессиональной компетентности будущих переводчиков средствами современных информационных технологий, в педагогической теории и практике и на данной основе выявлено сущность, структуру и содержание профессиональной компетентности будущих переводчиков.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, современные информационные технологии, педагогическая теория.

O.O. Rohulska

**CONTENTS OF CONCEPTION «PROFESSIONAL COMPETENCE OF TRANSLATORS»
IN PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL LITERATURE**

The article is dedicated to the problem of forming the professional competence of future translators by means of modern information technologies. The problem of forming the professional competence of future translators by means of modern information technologies was analyzed on the level of pedagogical theory and practice. As the result of pedagogical analyzing we discovered the meaning, the structure and the contents of the professional competence of future translators.

Key words: professional competence, modern information technologies, pedagogical theory.

